

Griekse taal en literatuur vwo

Syllabus centraal examen 2011

concept juni 2009

Verantwoording:

© 2009 Centrale Examencommissie Vaststelling Opgaven vwo, havo, vmbo, Utrecht

Alle rechten voorbehouden. Alles uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen, of enige andere manier zonder voorafgaande toestemming van de uitgever.

Inhoud

Voorwoord	4
1. Examenstof van het centraal examen en schoolexamen	5
2. Specificatie examenstof van het centraal examen	6
A. Teksten	6
B. Cultuurhistorische achtergronden	9
C. Eindtermen	11
3. Het centraal examen	12
3.1 Zittingen centraal examen	12
3.2 Hulpmiddelen	12
3.3 Het schoolexamen	12
Bijlage 1. Examenprogramma Griekse taal en literatuur vwo	13
Bijlage 2. De plaats van Klassieke talen en klassieke culturele vorming in de profielen	15
Bijlage 3. De minimumlijst Grieks	16
Deel I Vormleer	16
Deel II Syntaxis	18
Deel III Stilistische middelen	21

Voorwoord

Examenprogramma's veranderen van opzet. De minister stelt een examenprogramma op hoofdlijnen vast en wijst in het examenprogramma Domeinen en subdomeinen aan, waarover het centraal examen zich uitstrekt.

De CEVO geeft in een syllabus een beschrijving van en toelichting op de exameneisen voor een centraal examen, en geeft verdere informatie over het centraal examen. Dat kan gaan over een of meer van de volgende onderwerpen:

- toegestane hulpmiddelen,
- specificaties van examenstof
- voorbeeldopgaven,
- bijzondere vormen van examinering (computerexamens),
- toelichting op de vraagstelling,
- begrippenlijsten,
- bekend veronderstelde voorkennis uit de onderbouw,
- bekend veronderstelde onderdelen van Domeinen die verplicht zijn op het schoolexamen

Ten aanzien van de specificaties is nog het volgende op te merken. Deze zijn vooral exemplarisch en illustratief van aard. Ze vormen nooit een volledig gesloten beschrijving van alles wat gevraagd zou kunnen worden, met als consequentie dat wat niet in de specificaties staat van examinering zou zijn uitgesloten. Maar ze zijn wel zodanig dat een leraar zich een goed beeld kan vormen van de exameneisen.

Een syllabus is zodoende een hulpmiddel voor degenen die andere of zichzelf op een centraal examen voorbereiden. Een syllabus kan ook behulpzaam zijn voor de producenten van leermiddelen en voor nascholers.

De syllabus is niet van belang voor het schoolexamen. Daarvoor bestaat een handreiking die door de SLO geproduceerd wordt, en die in deze uitgave niet is opgenomen. Volstaan wordt hier met de opmerking dat alle Domeinen van het c.e. ook in het schoolexamen getoetst mogen worden, en dat dat niet op dezelfde wijze behoeft te gebeuren als op het centraal examen. Hetzelfde Domein kan dus in de Handreiking van de SLO op een andere, op het schoolexamen toegesneden wijze, worden uitgewerkt, als in deze syllabus van de CEVO is gedaan.

Deze syllabus geldt voor het centraal examen vwo van 2011..

In uitzonderingsgevallen kan een syllabus na publicatie nog worden aangepast, bijvoorbeeld als een in de syllabus beschreven situatie feitelijk veranderd is. De aan een centraal examen voorafgaande Septembermededeling is dan het moment waarop dergelijke veranderingen bekend worden gemaakt. Kijkt u voor alle zekerheid in september 2010 op Het Examenblad, www.examenblad.nl.

Deze syllabus is ontworpen door een commissie van de CEVO. De basistekst is in hoofdzaak geschreven door medewerkers van de VCKT. Een eerder concept van de syllabus is ter inzage en advies toegezonden aan de vakinhoudelijke vereniging VCN, het Cito en de CEVO-vaksectie. Op grond van de ontvangen reacties en adviezen is de tekst vastgesteld, die u hierbij aantreft.

Voor opmerkingen over deze tekst houdt de CEVO zich steeds aanbevolen. U kunt die zenden aan info@cevo.nl of aan CEVO, postbus 8128, 3503 RC Utrecht.

De voorzitter van de CEVO,
Drs H.W.Laan

1. Examenstof van het centraal examen en schoolexamen

Het centraal examen Griekse taal en literatuur heeft betrekking op de domeinen A, B (voor zover dat mogelijk is, gelet op het karakter van het centraal examen) en C.

Het centraal examen heeft betrekking op een thema en/of genre aan de hand van authentieke teksten van een of meer auteurs en van vertaalde teksten.

De CEVO stelt het aantal en de tijdsduur van de zittingen van het centraal examen vast.

De CEVO maakt een specificatie bekend van de examenstof van het centraal examen.

Het schoolexamen heeft betrekking op:

- de domeinen A, B, C, D en E. Deze domeinen komen aan de orde aan de hand van een selectie van tenminste 30 pagina's (Oxford Classical Text) Griekse teksten. Deze selectie bevat teksten van tenminste twee genres uit Grieks proza en Griekse poëzie. Deze bevat geen teksten van de auteur(s) die voor het centraal examen zijn vastgesteld, tenzij deze teksten behoren tot een ander genre en thema.

Daarnaast komen deze domeinen aan de orde aan de hand van:

- een selectie van tenminste 45 pagina's klassieke, vertaalde teksten;
- indien het bevoegd gezag daarvoor kiest: toetsing van het vertalen van één of meer ongeziene passages;
- indien het bevoegd gezag daarvoor kiest: stof van het centraal examen naast de hierboven vermelde stof voor het schoolexamen;
- indien het bevoegd gezag daarvoor kiest: andere vakonderdelen, die eventueel per kandidaat kunnen verschillen.

2. Specificatie examenstof van het centraal examen

Kernauteur : Herodotus

Genre: Historisch proza

A. Teksten

Herodotus Historiën

Aanbevolen editie: C. Hude (OCT) Oxford 1927³

Rode draad: contact en confrontatie met andere culturen.

1 Pensum

De met een asterisk (*) gemarkeerde passages worden in vertaling gelezen.

Prooemium

I, 0

De vroegste aanleidingen tot conflicten tussen Oost en West

*I, 1-6

Croesus en Solon

*I, 29

I, 30-33 (waarvan in vertaling: *I, 32,2-3 $\square$ ς τ/μ πεντ $\square$ κοντα)

Croesus raadpleegt de orakels

*I, 53-56

Croesus op de brandstapel

*I, 86-91

De jeugd van Cyrus

I, 107-117

*I, 118-122

Cyrus onderwerpt de Perzen

*I, 123-130

Gewoonten van de Perzen

*I, 131-140

Gewoonten der Egyptenaren

II, 35-37

Verschillen in gewoonten

*III, 37-38

Scythen

*IV, 59-75

IV, 76-80 (waarvan in vertaling *IV 78, 1-2)

Scythen en Amazonen

IV, 110-115

*IV, 116-117

Marathon
*VI, 102-104
VI, 105-107
*VI, 108-117

Thermopylae
*VII, 206-226

2 Genre

▪ **Ontstaan en ontwikkeling van de geschiedschrijving**

De *Historiën* is het oudste overgeleverde Griekse geschiedwerk. Het is ook het oudste omvangrijke werk in proza. Zowel de titel *Historiën* als de indeling in negen boeken stammen uit later tijd.

Herodotus stond in de traditie van de logografen (letterlijk: prozaschrijvers), die verhandelingen schreven op de gebieden van de genealogie, etnografie en geografie. De belangrijkste van deze logografen was Hecataeus van Milete, een oudere tijdgenoot van Herodotus. Het vernieuwende van Herodotus' geschiedwerk is onder andere dat hij niet een lokale geschiedenis schrijft, maar een universele. Het hoofdonderwerp van de *Historiën* is het gewelddadige conflict tussen Grieken en niet-Grieken. Daarbij komt de hele hem bekende wereld – voor zover betrokken bij dit hoofdonderwerp – aan bod.

Een tweede punt waarop Herodotus zich onderscheidt van zijn voorgangers is gelegen in het feit dat hij geen genoegen neemt met het beschrijven van de gebeurtenissen, maar juist op zoek gaat naar de oorzaak van deze gebeurtenissen. Op vele plaatsen in zijn werk maakt Herodotus opmerkingen over zijn historische methode. Bij zijn ἵστορίη ('onderzoek') hanteert hij drie instrumenten: ὄψις ('het zien'), ἀκοή ('het horen') en γνῶμη ('het redeneren'). Dus in plaats van zijn informatie kant en klaar van de muzen te ontvangen, zoals de epische dichter, gaat hij zelf op onderzoek uit. Hij neemt ter plekke waar, legt zijn oor te luisteren bij mensen die iets gezien of meegemaakt hebben of een traditie kennen, en als deze informatiebronnen ontbreken, probeert hij tot een reconstructie te komen door middel van redeneringen. Herodotus geeft soms zijn bronnen aan en vermeldt verschillende versies van eenzelfde gebeurtenis. Soms zegt hij ook dat hij iets niet weet. Deze methode kenmerkt Herodotus als historisch onderzoeker.

▪ **De verteller**

Herodotus' werk is verhalend. Naast beschrijvingen van gebeurtenissen levert hij ook regelmatig commentaar op de door hem beschreven gebeurtenissen. Op veel plaatsen in zijn werk laat hij zijn personages zelf aan het woord, door middel van (fictieve) speeches. Via de woorden van de personages maakt de lezer/toehoorder kennis met hun visie op de gebeurtenissen, of in elk geval met de visie die Herodotus hun toeschrijft. De structuur van de *Historiën* als geheel is in principe chronologisch (Croesus, Cyrus, Cambyses, Darius, Xerxes). Het hoofdverhaal, het conflict tussen Grieken en niet-Grieken, bestaat uit een aaneenschakeling van kleinere verhalen en wordt dikwijls onderbroken door historische, etnografische en geografische digressies.

3 Taal en stijl

De CEVO-minimumlijst vormt het uitgangspunt bij de op het centrale examen gestelde vragen en bij de annotatie van de ongeziene authentieke tekst. Hoewel het Ionisch en het Attisch beide tot dezelfde dialectgroep behoren, wijken ze op een aantal punten van elkaar af. De volgende verschijnselen worden bekend verondersteld.

3.1 Taal

- Algemeen
  - Het Ionisch heeft η, ook na ρ, ι en ε, waar het Attisch een lange α heeft: πρῆγμα (Attisch: πρᾶγμα); Ἀσίην (Attisch: Ἀσίαν)
  - In het Ionisch blijft de aspiratie vaak achterwege (*psilosis*): ἀπικνέονται (Attisch: ἀφ-)
  - In het Ionisch blijft contractie meestal achterwege: καλέει (Attisch: καλεῖ); ἐδέξαο (Attisch: ἐδέξω); ἔπεο (Attisch: ἔπου)
  - Het Ionisch heeft in bepaalde gevallen κ waar het Attisch een π heeft: κη (Attisch: πη); κοῦ (Attisch: ποῦ)
  - Het Ionisch heeft -σσ- waar het Attisch -ττ- heeft: θάλασσα (Attisch: θάλαττα); ἀπαλλάσσειο (Attisch: ἀπαλλάττου)
  - ῶν = οῦν
  - ἐς = εἰς
- Werkwoorden
  - Het *augmentum temporale* blijft vaak achterwege: ἀμείβετο (Attisch: ἡμείβετο)
  - Het participium van εἰμί is ἐών, ἐόντος enz. (Attisch: ῶν, ὄντος enz.)
  - Het Ionisch heeft γίνομαι (Attisch: γίγνομαι), γινώσκω (Attisch: γιγνώσκω)
- Naamwoorden
  - de dativus meervoud van het lidwoord is τοῖσι/ταῖσι (Attisch: τοῖς/ταῖς)
  - a-declinatie: gen.mv. op -έων (Attisch: -ῶν); dat.mv. op -ησι (Attisch: -αις); mannelijke eigennamen op -ης hebben de genitivus op -εω
  - o-declinatie: dat.mv. op -οισι (Attisch: -οις)
  - derde declinatie: gen.ev. van woorden en eigennamen op -εὺς is -έος (Attisch: -έως); gen.ev. van woorden en eigennamen op -ης is -εος (Attisch: -ους); gen.ev. van ι-stammen is -ιος (Attisch: -εως); nom./acc.mv. van onzijdige woorden op -ος is -εα (bijvoorbeeld: ὄνειδεα, Attisch: ὄνειδη)
  - πολλός (Attisch: πολύς); πολλόν (Attisch: πολύν)
- Voornaamwoorden
  - betrekkelijke voornaamwoorden: meestal met τ (dezelfde vorm als het lidwoord: τοῦ = lidwoord of οὗ)
  - persoonlijke voornaamwoorden: ἡμέων (Attisch: ἡμῶν); ἡμέας (Attisch: ἡμᾶς); ὑμέων (Attisch: ὑμῶν); ὑμέας (Attisch: ὑμᾶς); σφι (Attisch: αὐτοῖς); ἑωυτ- (Attisch: ἑαυτ-)
  - οἱ = αὐτῶ / αὐτῆ
  - μιν = αὐτόν / αὐτήν / αὐτό

3.2 Stijl

Herodotus maakt gebruik van de volgende tekststructurende middelen, die kenmerkend zijn voor gesproken taal:

- ‘kop-staartverbindingen’: herhaling van een hoofdwerkwoord door een participium van hetzelfde werkwoord waardoor de opeenvolgende informatieblokken met elkaar verbonden worden (bijvoorbeeld: 5.12.4, ἤρσε τὸν ἵππον, ἄρσασα δέ ...).
- epanalepsis: na een – kleine of grote – digressie wordt het hoofdverhaal weer opgepakt door woordelijke herhaling van (een deel van) het voorafgaande.
- ringcompositie: aan het begin en het eind van een episode komen (woordelijke) overeenkomsten voor waardoor de episode als één informatieblok gepresenteerd wordt.

B. Cultuurhistorische context

1 De auteur en zijn werk

▪ Leven van de auteur

Herodotus is circa 484 v. Chr. geboren in Halicarnassus, een Griekse kolonie aan de westkust van Klein-Azië. We weten maar weinig over zijn leven. Hij verbleef waarschijnlijk een aantal jaren als balling op het eiland Samos. Hij besteedt in ieder geval veel aandacht aan dit eiland in zijn geschiedwerk. Hij maakte reizen (o.a. naar Egypte en de kust van de Zwarte Zee), waarbij het onduidelijk is in welke hoedanigheid: als handelaar of als onderzoeker. Hij verbleef waarschijnlijk ook geruime tijd in Athene, waar hij deel uitmaakte van de intellectuele elite. Hij was bevriend met Pericles en Sophocles. Op latere leeftijd vestigde hij zich in Thurii in Zuid-Italië, waar hij stierf rond 425 v. Chr.

▪ Centrale thema's van het werk

Herodotus' geschiedverhaal wordt gekenmerkt door zijn belangstelling voor de wisselvalligheid van het menselijk bestaan: wat klein is, kan groot worden en wat groot is, vervalt gemakkelijk weer tot kleinheid. Deze leidende gedachte is ook van toepassing op staatsvormen en heersers.

In de praktijk van alledag resulteert deze wisselvalligheid in een mengeling van voor- en tegenspoed. In een enkel geval treft een mens gedurende een bepaalde tijd in zijn leven haast uitsluitend geluk en voorspoed. De houding die de mens aanneemt tegenover deze overmaat aan geluk is bepalend voor zijn toekomst: zelfkennis, kennis van de menselijke beperkingen en een bescheiden houding tegenover de goden leiden tot een kritische distantie tegenover deze overmaat aan geluk. Meestal echter gaat de mens geheel op in zijn geluk en vaak leidt dit ertoe dat hij de menselijke maat overstijgt (ὑβρις). Een dergelijke houding roept de afgunst (φθόνος) van de goden op, die leidt tot bestraffing van de mens.

Een belangrijke rol is bij Herodotus weggelegd voor orakels en dromen, die vaak dubbelzinnig zijn geformuleerd en door de personen voor wie ze bedoeld zijn, niet begrepen worden of verkeerd worden uitgelegd.

In de verhalen die Herodotus vertelt en de orakels die hij weergeeft, houdt hij zich aan het traditionele polytheïsme, maar waar hij als verteller optreedt, spreekt hij meestal in vage termen als ὁ θεός (de godheid), τὸ θεῖον (het goddelijke) of ἡ τύχη (het lot). Deze zelfde tweedeling is ook te vinden in de reactie van goden op menselijk handelen: heiligschennis (zoals het vernietigen van tempels) wordt door een specifieke godheid gestraft (het traditionele beeld), maar arrogantie en agressie van heersers wordt alleen beantwoord door een (veel vagere) goddelijke macht. Volgens sommigen heeft Herodotus zijn werk geschreven uit bewondering voor Athene, dat op het moment van schrijven aan kritiek bloot stond vanwege zijn imperialistische koers. Volgens anderen zijn het juist de gevaren van *imperial overstretch* waarvoor Herodotus de Atheners wil waarschuwen. Het werk is vermoedelijk pas na Herodotus' dood gepubliceerd.

- **Ontstaan en geschiedenis van het werk**

Ten aanzien van het ontstaan en de publicatie van de *Historiën* beschikken we niet over zekere informatie. Volgens sommigen heeft Herodotus een serie lezingen omgewerkt tot een geschiedwerk, volgens anderen heeft hij vanaf het begin gewerkt aan een monumentaal geschiedwerk. Zowel de titel *Historiën* als de indeling in negen boeken stammen uit de tijd na Herodotus. Cicero noemt Herodotus 'de vader van de geschiedschrijving'. De directe opvolger van Herodotus, Thucydides, laat zich neerbuigend uit over geschiedschrijvers die liever een aardig verhaal willen schrijven dan de waarheid; hij noemt hierbij geen namen, maar velen denken dat hij op Herodotus doelt.

2 De historische context

- **Historische realiteit en politieke situatie**

De door Herodotus beschreven conflicten tussen Grieken en niet-Grieken spelen zich vooral af in de zesde en de vijfde eeuw v. Chr. In de voorgaande eeuwen hebben de Grieken op het vasteland en op de westkust van Klein-Azië zich georganiseerd in *poleis*. Een *polis* is een klein gebied waarvan de inwoners zich als autonoom beschouwen. Het bestuur van een dergelijke *polis* vindt plaats op twee niveaus: de volksvergadering van vrije mannen en een raad van aristocraten. De politieke macht is in handen van de aristocratie, die jaarlijks uit haar midden de magistraten kiest.

Vanaf de achtste eeuw v. Chr. stichten de Grieken kolonies, vanwege toename van de bevolking. Deze kolonies worden vooral op de kusten van Middellandse en Zwarte Zee gesticht. Door de kolonisatie neemt de handel toe, waardoor binnen de *poleis* sociale spanningen ontstaan. De aristocraten worden rijker en machtiger, de handarbeiders worden economisch steeds afhankelijker van de aristocraten. Ook tussen de *poleis* onderling ontstaan spanningen.

In de loop van de zevende en zesde eeuw v. Chr. grijpen tirannen, vaak via een militaire staatsgreep, op verschillende plaatsen de macht in de *poleis*. Zij weten een tijd lang het volk aan zich te binden, door landverdeling, economische politiek en het instellen van culten en festivals, maar verliezen toch hun populariteit en worden uiteindelijk verdreven. De Griekse *poleis* in Klein-Azië vallen vanaf 546 v. Chr. onder

het bestuur van de Perzische vorst Cyrus, die zijn macht wenst uit te breiden naar het westen. De Perzen benoemen tirannen in deze *poleis* om ze onder de duim te houden. Cyrus' zoon Cambyses (529-522) verovert Egypte en andere delen van Noord-Afrika. Diens opvolger Darius (522-486) krijgt te maken met een opstand van de Griekse steden in Klein-Azië tegen zijn bewind, de Ionische opstand (499-494), waarbij de Ioniërs steun krijgen van Athene en Eretria. Deze steun vormt voor Darius en zijn zoon en opvolger Xerxes een goede aanleiding om Griekenland aan te vallen en in te lijven bij het Perzische rijk.

De eerste expeditie (492 v. Chr.) ter verovering van Griekenland lijdt schipbreuk op het Athosgebergte, de tweede (490) loopt uit op een Atheense overwinning in de slag bij Marathon. In de derde expeditie (480-479) wordt Xerxes, na een overwinning op de Spartanen bij Thermopylae, door de Grieken ter zee verslagen in de slag bij Salamis (480); hij keert dan zelf terug naar Perzië, maar laat een landleger achter onder leiding van Mardonius, dat in 479 door de Grieken wordt verslagen bij Plataeae.

C. Eindtermen

NB Voor de toetsing van de eindtermen (zie bijlage 1) worden de CEVO-minimumlijst (zie bijlage 3) en deze syllabus als uitgangspunt genomen.

3. Het centraal examen

3.1 Zittingen centraal examen

Raadpleeg hiervoor Het examenblad, www.examenblad.nl.

3.2 Hulpmiddelen

Raadpleeg hiervoor Het examenblad, www.examenblad.nl.

3.3 Het schoolexamen

De SLO heeft een handreiking voor het schoolexamen tot stand gebracht. Deze is te vinden op www.slo.nl.

Bijlage 1. Examenprogramma Griekse taal en literatuur vwo

Het eindexamen

Het eindexamen bestaat uit het centraal examen en het schoolexamen.

Het examenprogramma bestaat uit de volgende domeinen:

- Domein A Reflectie op klassieke teksten
- Domein B Reflectie op relaties tussen de antieke cultuur en de latere Europese cultuur
- Domein C Zelfstandige oordeelsvorming
- Domein D Oriëntatie op studie en beroep
- Domein E Informatievaardigheden.

Het centraal examen

Het centraal examen heeft betrekking op de domeinen A, B (voorzover dat mogelijk is, gelet op het karakter van het centraal examen) en C.

Het centraal examen heeft betrekking op een thema en/of genre aan de hand van authentieke teksten van een of meer auteurs en van vertaalde teksten.

De CEVO stelt het aantal en de tijdsduur van de zittingen van het centraal examen vast.

De CEVO maakt een specificatie bekend van de examenstof van het centraal examen.

Het schoolexamen

Het schoolexamen heeft betrekking op:

- de domeinen A, B, C, D en E. Deze domeinen komen aan de orde aan de hand van een selectie van tenminste 30 pagina's (Oxford Classical Text) Griekse teksten. Deze selectie bevat teksten van tenminste twee genres uit Grieks proza en Griekse poëzie. Deze bevat geen teksten van de auteur(s) die voor het centraal examen zijn vastgesteld, tenzij deze teksten behoren tot een ander genre en thema.

Daarnaast komen deze domeinen aan de orde aan de hand van:

- een selectie van tenminste 45 pagina's klassieke, vertaalde teksten;
- indien het bevoegd gezag daarvoor kiest: toetsing van het vertalen van één of meer ongeziene passages;
- indien het bevoegd gezag daarvoor kiest: stof van het centraal examen naast de hierboven vermelde stof voor het schoolexamen;
- indien het bevoegd gezag daarvoor kiest: andere vakonderdelen, die eventueel per kandidaat kunnen verschillen.

De examenstof

Domein A: Reflectie op klassieke teksten

1. De kandidaat kan zijn begrip van Griekse en klassieke, vertaalde teksten demonstreren door:
  - een ongeziene passage te vertalen;
  - een passage te analyseren en interpreteren vanuit taalkundig, letterkundig en/of cultuurhistorisch perspectief;
  - een passage te vergelijken vanuit taalkundig, letterkundig en/of cultuurhistorisch perspectief, met andere cultuuruitingen uit de oudheid of latere perioden.

Domein B: Reflectie op relaties tussen de antieke cultuur en de latere Europese cultuur

2. De kandidaat kan door de bestudering van de Griekse en klassieke, vertaalde teksten tegen de achtergrond van de antieke cultuur:
  - onderwerpen actualiseren die voortvloeien uit een confrontatie tussen deze teksten en zijn eigen leven;
  - de eigentijdse cultuur plaatsen in het perspectief van de traditie waarin Europa staat.

Domein C: Zelfstandige oordeelsvorming

3. De kandidaat kan een beargumenteerde reactie op de voorgelegde teksten formuleren.

Domein D: Oriëntatie op studie en beroep

Domein E: Informatievaardigheden

4. De kandidaat kan gebruik maken van verschillende ICT-toepassingen bij Grieks.

Bijlage 2. De plaats van Klassieke talen en klassieke culturele vorming in de profielen

Latijnse taal en literatuur en Griekse taal en literatuur

Latijnse taal en literatuur of Griekse taal en literatuur, ter keuze van de leerling, maken deel uit van het gemeenschappelijk deel van elk profiel in het gymnasium.

Latijnse taal en literatuur of Griekse taal en literatuur kunnen als profielkeuzevak in het profiel cultuur en maatschappij op het atheneum worden gekozen, indien het bevoegd gezag ervoor kiest deze vakken aan te bieden.

Latijnse taal en literatuur en Griekse taal en literatuur kunnen op het atheneum als keuze examenvak worden gekozen, indien het bevoegd gezag ervoor kiest deze vakken aan te bieden.

Klassieke culturele vorming

Een leerling met een klassieke taal in het pakket moet KCV volgen.

Scholen kunnen zowel op het atheneum als op het havo de leerlingen in de gelegenheid stellen het vak klassieke culturele vorming (KCV) te kiezen in plaats van culturele kunstzinnige vorming (CKV).

De school mag de leerlingen de vervanging niet opleggen. Ook op het havo is de vervanging van CKV door KCV mogelijk doordat de havo-leerling – als de school dat toestaat – één of meer vakken uit zijn of haar pakket mag inruilen voor het overeenkomstige vwo-vak. KCV mag worden beschouwd als het overeenkomstige vwo-vak voor CKV.

Bijlage 3. De minimumlijst Grieks

NB De minimumlijst Grieks is aangepast en geldt met ingang van 2011

De minimumlijst Grieks bestaat uit drie delen: I vormleer, II syntaxis en III stilistische middelen. Deel I en II bevatten een opsomming van de taalkundige verschijnselen die kandidaten moeten kennen en die niet geannoteerd worden bij de vertaalopgave bij het Centraal examen. Deel III bevat een overzicht van stilistische middelen die door de CEVO bekend worden verondersteld.

*De minimumlijst Grieks is primair bedoeld voor docenten en hanteert de terminologie die ook bij het Centraal Examen gehanteerd wordt. Er is zo veel mogelijk gekozen voor een Nederlandse terminologie. In een aantal gevallen heeft de CEVO de voorkeur gegeven aan het gebruik van een technische term, zoals *indicativus* en *nominativus*. Soms is er om praktische redenen voor gekozen twee termen naast elkaar te hanteren (bijvoorbeeld lijdend voorwerp/object, in verband met een term als *objectsinfinitivus*); dit is aangegeven door middel van een schuine streep.*

Sommige onregelmatige vormen in deze lijst zijn met meer of minder moeite in het bij het examen toegestane woordenboek of in het grammaticakatern te vinden. Ze zijn hier opgenomen, omdat de CEVO bij de inschatting van de beschikbare tijd voor de vertaalopgave ervan uitgaat dat deze vormen behoren tot de parate kennis van de kandidaat en dus niet behoeven te worden opgezocht. Uit het opnemen van zulke vormen in de lijst mag daarom niet de conclusie worden getrokken dat de andere onregelmatige vormen die ook in het woordenboek te vinden zijn, per definitie worden geannoteerd bij de vertaalopgave.

Deel I Vormleer

Algemeen:

- In principe wordt uitgegaan van het Attisch van de klassieke periode.
- Bij nominale en verbale vormen worden de dualisvormen niet bekend verondersteld.

1 Lidwoord

2 Zelfstandige naamwoorden

De verbuiging/uitgangen (inclusief vocativus) van:

- de α/η -stammen
- de o -stammen; van de contracta alleen $\nu\omicron\upsilon\varsigma$ (niet $\omicron\sigma\tau\omicron\upsilon\nu$)
- de medeklinkerstemmen, inclusief de stammen op $-\iota$, $-υ$, $-ευ$; inclusief Ζεύς en $\nu\alpha\upsilon\varsigma$; exclusief de onzijdige woorden op $-\alpha\varsigma$, zoals $\tau\omicron\ \kappa\rho\acute{\epsilon}\alpha\varsigma$; exclusief $\eta\ \alpha\iota\delta\acute{\omega}\varsigma$; exclusief onregelmatige vocativi zoals $\gamma\acute{\upsilon}\nu\alpha\iota$.

3 Bijvoeglijke naamwoorden

De verbuiging/uitgangen van:

- de α/o -stammen, inclusief de adiectiva van twee uitgangen, exclusief de adiectiva op $-ο\upsilon\varsigma$
- de medeklinkerstemmen, inclusief $\mu\acute{\epsilon}\gamma\alpha\varsigma$ en $\pi\omicron\lambda\acute{\upsilon}\varsigma$ en het type $\tau\alpha\chi\acute{\upsilon}\varsigma$; inclusief het type $\acute{\alpha}\lambda\eta\theta\acute{\eta}\varsigma$ etc. (niet de contractie in $-\alpha$, zoals $\acute{\upsilon}\gamma\iota\acute{\alpha}$)
- de vorming en verbuiging van de vergrotende en overtreffende trap, inclusief de vormen $\acute{\eta}\tau\tau\omega\nu$, $\kappa\rho\acute{\epsilon}\iota\tau\tau\omega\nu$, $\beta\epsilon\lambda\tau\acute{\iota}\omega\nu$, $\acute{\alpha}\mu\epsilon\acute{\iota}\nu\omega\nu$, $\mu\epsilon\acute{\iota}\zeta\omega\nu$, $\pi\lambda\epsilon\acute{\iota}\omega\nu$, $\kappa\alpha\kappa\acute{\iota}\omega\nu$, $\kappa\alpha\lambda\lambda\acute{\iota}\omega\nu$ en de vormen $\kappa\rho\acute{\alpha}\tau\iota\sigma\tau\omicron\varsigma$,

βέλτιστος, ἄριστος, μέγιστος, πλεῖστος, κάκιστος, κάλλιστος. Van de vergrotende trap op -(ι)ων/-(ι)ον alleen de ongecontraheerde vormen.

4 Bijwoorden

De vorming, inclusief de vergrotende en overtreffende trap; inclusief de vormen μάλα, μᾶλλον, μάλιστα en ἥκιστα; inclusief het adverbiaal gebruik van de acc. sing. neutr., zoals μέγα.

5 Telwoorden

De verbuiging van εἷς, οὐδείς/μηδείς

6 Voornaamwoorden

De verbuiging van de voornaamwoorden, exclusief:

- de indirect reflexiva (οὗ, οἷ, ἐ, σφείς etc.)
- de gecontraheerde vormen van ἑαυτοῦ etc.
- de crasisvormen van ὁ αὐτός etc.
- de vormen (ὁ)του, (ὁ)τω, ἄττα en ἄττα
- de vormen τοῦ, τῶ als vragend voornaamwoord

7 Werkwoorden

De vorming en vervoeging/verbuiging van:

- activum, medium en passivum.
- de uitgang -η voor de indicativus 2e pers. sing. praes. med. (λύη), fut. med. (λύση) en fut. pass. (λυθήση) wordt bekend verondersteld.
- enkelvoud en meervoud van: indicativus, coniunctivus, optativus, imperativus (hiervan slechts de 2de personen)
- participia in alle naamvallen
- infinitivi
- augment en reduplicatie (exclusief vormen met dubbel augment, zoals ἔώρων).

Vormen van praesens en imperfectum:

- de thematische werkwoorden exclusief de contracta met o-stam; χρήομαι en ζήω worden niet bekend verondersteld
- de athematische werkwoorden
- εἶμι en εἶμι (maar niet het imperfectum van εἶμι).

Vormen van de aoristus:

- de regelmatige sigmatische aoristus (inclusief de werkwoorden op -νυμι en de vormen ἔδοξα en ἀπόλεσα) en de pseudo-sigmatische aoristus
- de stamaoristi ἔβην, ἔστην, ἔδυν, ἔφυν, ἔγνω
- de aoristi van τίθημι, ἴημι, δίδωμι
- de volgende thematische aoristi: ἤγαγον, εἶλον, ἠσθόμην, (ἀπ)έθανον, (ἀπ)ωλόμην, (ἀφ)ικόμην, ἔβαλον, ἐγενόμην, ἦλθον, ἐσπόμην, ἠῦρον, ἠρόμην, ἔσχον, ὑπεσχόμην, ἔλαβον, εἶπον, ἔλιπον, ἔμαθον, εἶδον, ἔπαθον, ἐπιθόμην, ἔπιον, ἔπεσον, ἐπυθόμην, ἔτεκον, ἔτραπον, ἔτυχον, ἠνεγκον, ἔφυγον
- de regelmatig gevormde aoristus op -θην en de vormen ἐβλήθην, ἐβουλήθην, ἐκλήθην, ἐρρήθην, ἐμνήσθην, ὠφέθην, ἠύρέθην
- van de passieve/intransitieve aoristi op -θην alleen de vormen διεφθάρην en ἐφάνην.

Vormen van het perfectum en plusquamperfectum actief, exclusief de coniunctivus, optativus en imperativus:

- de regelmatig gevormde kappa-perfecta
- de perfecta ἀκήκοα, (ἀπ)ᾠλωλα, βέβηκα, βέβληκα, γέγονα, εἶρηκα, ἐλήλυθα, ἠύρηκα, λέλοιπα, πέποιθα
- de perfecta ἔστηκα, οἶδα (inclusief de imperativi ἴσθι en ἴστε), τέθνηκα en hun onregelmatige vervoeging
- van het plusquamperfectum de uitgangen -η, -ης, -ει, -εμεν, -ετε, -εσαν.

Vormen van het perfectum en plusquamperfectum medium/passief, exclusief de coniunctivus, optativus en imperativus:

- de vormingen van het type λέλυμαι en βέβλημαι

De vorming van het futurum, exclusief de optativus:

- de regelmatig gevormde sigmatische futura, de futura attica en het futurum passief (type λυθήσομαι en φανήσομαι)
- de futura ἀκούσομαι, (ἀπο)θανοῦμαι, βουλήσομαι, γενήσομαι, γνώσομαι, δόξω, ἔξω, ἐρῶ, ἔσομαι, εὐρήσω, οἴσω, ὄψομαι, πεσοῦμαι, σχήσω, φανήσομαι, φεύξομαι

Nota bene: onregelmatige werkwoorden die niet in bovenstaande lijst voorkomen, maar duidelijk herkenbaar zijn (bijv. ἐτέλεσα, ἐκελεύσθην, λέλειπται) worden in principe niet geannoteerd.

Deel II Syntaxis

1 Congruentie

Het begrip congruentie / congrueren met.

Congruentieregels met betrekking tot:

- onderwerp – persoonsvorm
- onderwerp – naamwoordelijk deel van het gezegde
- bijstelling
- bijvoeglijke naamwoorden - zelfstandige naamwoorden
- voornaamwoorden - zelfstandige naamwoorden
- antecedent en betrekkelijk voornaamwoord
- bijvoeglijke bepaling
- predicatieve bepaling.

2 Gebruik van het lidwoord

- het regelmatig ontbreken van het lidwoord bij een predicatieve bepaling en bij het naamwoordelijk deel van het gezegde
- het zelfstandig gebruik van bijvoeglijke naamwoorden, participia, infinitivi (zonder aanvullingen) en voorzetselgroepen
- het lidwoord bij eigennamen
- het lidwoord bij αὐτός en πᾶς
- de verbindingen ὁ μὲν ... ὁ δέ ... en οἱ μὲν ... οἱ δέ ...
- het zelfstandig gebruik van ὁ δέ.

3 Functies van naamvallen

Nominativus:

- onderwerp/subject
- naamwoordelijk deel van het gezegde.

Genitivus:

- bijvoeglijke bepaling, inclusief de genitivus objectivus
- als aanvulling bij werkwoorden
- als aanvulling bij bijvoeglijke naamwoorden
- bijwoordelijke bepaling van vergelijking en tijd
- in de genitivus absolutus constructie.

Dativus:

- meewerkend voorwerp
- als aanvulling bij werkwoorden
- als aanvulling bij bijvoeglijke naamwoorden
- de bezitter bij het werkwoord εἶναι
- bijwoordelijke bepaling van middel, wijze, maat en tijd, reden en oorzaak.

Accusativus:

- lijdend voorwerp / object
- als onderwerp en naamwoordelijke deel van het gezegde in a.c.i. en a.c.p.
- bijwoordelijke bepaling van richting, tijdsduur, afstand en betrekking.

Vocativus:

- aanspreekvorm.

4 Voorzetsels

Het gebruik van naamvallen bij de voorzetsels.

5. Bijvoeglijke naamwoorden

Bijvoeglijk en zelfstandig gebruikt.

6 Trappen van vergelijking

Het gebruik en de betekenis van vergrotende trap inclusief de betekenissen "tamelijk" en "te"

Het gebruik en de betekenis van overtreffende trap: de betekenissen "ste" en "zeer".

Het gebruik van ὡς en ὅτι + overtreffende trap: "zo ... mogelijk".

7 Voornaamwoorden

Bijvoeglijk en zelfstandig gebruik

Het (ingesloten) antecedent van een betrekkelijke bijzin.

De relatieve aansluiting en attractie worden niet bekend verondersteld.

8 Werkwoorden

De begrippen overgankelijk/transitief en onovergankelijk/intransitief.

De begrippen directe en indirecte rede.

Het gebruik en de betekenis van:

- activum, medium en passivum

Het begrip deponens / medium tantum.

Gebruik van de tijden en aspect:

Het gebruik van de bij de vormleer genoemde tijden, inclusief het praesens historicum.

De volgende aspectswaarden:

- praesens en imperfectum: beschrijving van de achtergrond en beschrijving van voortdurend/poging/herhaalde handeling/gewoonte
- aoristus: punctueel/constaterend, begin- en eindpunt van de handeling
- perfectum en plusquamperfectum: een toestand als resultaat van de handeling.

Het gebruik en de betekenis van:

indicativus:

- realis
- irrealis (in de hoofdzin met ἄν, in de bijzin zonder ἄν)

coniunctivus:

- in hoofdzinnen: aansporing, twijfel, verbod
- in bijzinnen met ἄν: gebeurtenis in de toekomst, herhaalde handeling / algemene gebeurtenis
- doelaangevend
- na werkwoorden van vreezen

optativus:

- in hoofdzinnen met ἄν: mogelijkheid (vaak in combinatie met een optativus in de bijzin zonder ἄν), bescheiden mening, vriendelijk bevel
- in hoofdzinnen zonder ἄν (al dan niet ingeleid door εἴθε/εἰ γάρ): wens
- in conditionele bijzinnen zonder ἄν: mogelijkheid
- in bijzinnen (na historische tijd of praesens historicum in de hoofdzin):
  - in de indirecte rede ter vervanging van een indicativus
  - in conditionele en temporele bijzinnen ter vervanging van een coniunctivus met ἄν (optativus iterativus)
  - in doelaangevende bijzinnen en na werkwoorden van vreezen ter vervanging
    - van een coniunctivus
    - in niet-conditionele bijzinnen met ἄν: mogelijkheid, bescheiden mening

imperativus:

- bevel/verzoek

infinitivus:

- de begrippen gelijktijdig(heid), voortijdig(heid), en natijdig(heid)
- in a.c.i. en n.c.i.
- subjectsinfinitivus en objectsinfinitivus
- na πρὶν en ὥστε
- als aanvulling bij werkwoorden (inclusief ἔχω) en bijvoeglijke naamwoorden.

participium:

- de begrippen gelijktijdig(heid), voortijdig(heid), en natijdig(heid)

- bijvoeglijk, zelfstandig en predicatief gebruik
- het participium van het futurum met doelaangevende betekenis
- in een genitivus absolutus met uitgedrukt onderwerp
- de participiumpartikels ἄτε, ὡς en καί(περ)
- als aanvulling bij τυγχάνω en λανθάνω en bij παύομαι en ἄρχομαι
- in a.c.p. en n.c.p. bij werkwoorden die een gevoel of waarneming aanduiden, inclusief οἶδα.

8 Vraagzinnen

Directe en indirecte vragen, inclusief vraagpartikels.

9 Partikels

Vertrouwdheid met het verschijnsel partikels.

Deel III Stilistische middelen

De CEVO gaat ervan uit dat de kandidaten vertrouwd zijn met de volgende stilistische en narratologische begrippen:

alliteratie
alwetende verteller
anafoor
antithese
asyndeton (copulatief [verbindend] en adversatief [tegenstellend])
chiasme
climax
dramatische ironie
ellips
enallagè/hypallagè
eufemisme
hyperbaton
ironie
litotes
metafoor
metonymia:

- abstractum pro concreto
- naam van een god i.p.v. zijn/haar invloedssfeer
- materiaal/stof i.p.v. voorwerp
- pars pro toto

paradox
pathos
personificatie
pleonasme
polysyndeton
prospectieve elementen
raamvertelling
retorische vraag
retrospectieve elementen
ringcompositie
sententia/gnome
tautologie

tertium comparationis / punt van vergelijking
vergelijking
versnelling/vertraging
vertellerscommentaar
vertelperspectief
verteltempo
verteltijd/vertelde tijd
woordplaatsing aan het begin/einde van een regel/zin

NOTA BENE: wanneer in vragen de term *tekstelement* wordt gehanteerd, wordt daarmee bedoeld: een woord, een woordgroep, een bijzin of een zin.

Spellingsregels ten aanzien van Griekse eigennamen

Ten aanzien van de spelling van de Griekse eigennamen hanteert de CEVO de volgende regels:

1. Uitgangspunt vormt de lijst van namen uit de Griekse en Romeinse oudheid, in Van Dale, Groot woordenboek der Nederlandse taal, 13de herziene uitgave, 1999.
  2. Bij eigennamen die niet in deze lijst voorkomen, hanteert de CEVO de spelling die aansluit bij die van de bovengenoemde lijst.
  3. Bij citaten/artikelen wordt de door de vertaler/schrijver gehanteerde spelling gehandhaafd.
- Kandidaten dienen zich ervan bewust te zijn dat er ten aanzien van de spelling van Griekse eigennamen verschillende conventies bestaan.